

گفت‌وگو با دکتر «محمد رضا وحیدی» سرپرست سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان کرمان

صنعت استان کرمان؛ به شدت متمرکز و نامتوازن

بر اساس اطلاعات سازمان‌های صمت استان کرمان و جنوب استان، تعداد ۲۰۸۱ واحد صنعتی در استان کرمان وجود دارد؛ مشتمل بر ۱۱۷ واحد بزرگ مقیاس و ۱۹۶۴ واحد (۹۴،۴ درصد بنگاه‌ها) کوچک مقیاس. در مورد ارزش افزوده بخش صنعت، برآورد مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که بخش صنعت کارخانه‌ای استان با ۶۲۶ هزار میلیارد ریال در حدود ۴،۲ درصد از ارزش افزوده بخش صنعت ساخت کل کشور را به خود اختصاص داده است و از این نظر، استان در رتبه هشتم به لحاظ تأثیرگذاری در اقتصاد ملی است. از میان بنگاه‌های صنعتی استان، در حدود ۳۶۰ بنگاه غیرفعالند که ۱۹۵ واحد از آن‌ها در خارج از شهرک‌های صنعتی و مابقی داخل این شهرک‌ها قرار دارند. از این تعداد در حدود ۱۰۰ بنگاه قابل احیا است که در صورت راه‌اندازی در حدود ۲۰۰۰ نفر مشغول به کار می‌شوند.

در بین بنگاه‌های راکد، بنگاه‌های غذایی و آشامیدنی و فرآوری معدنی بیشترین فراوانی را در برمی‌گیرند. تلاش‌های انجام شده، منجر به فعال شدن تنها ۴۰ واحد تولیدی گردیده است. مشکل مالی، بدهی‌های معوق، بازار محصولات تولیدی، کمبود مواد اولیه، مشکلات زیرساختی، فرسودگی ماشین‌آلات و ضعف تکنولوژیک، مسائل مالکیتی و سهامداری، مسائل حقوقی با سازمان‌ها و دستگاه‌ها و مشکلات مدیریتی، دلایل غیرفعال بودن این واحدهاست. دکتر محمد رضا وحیدی، سرپرست سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان همچنین یادآوری می‌نماید که این استان به لحاظ شاخص توان تولید صنعتی در رتبه ۱۳ و از نظر توان اشتغال صنعتی در رتبه ۱۷ کشور قرار گرفته است. شاخص تمرکز صنعتی نیز نشان می‌دهد که ساختار صنعت استان به شدت متمرکز است؛ به طوری که ۷۷ درصد ارزش افزوده بخش صنعت استان تنها در انحصار دو فعالیت عمده صنعتی تولید فلزات پایه و تولید محصولات غذایی استان است و این‌که نامتعادل بودن ساختار فضایی استان در بخش صنعت و بویژه عدم تعادل فضایی در مناطق شمالی و جنوب نیز شدت عدم توازن جغرافیایی صنعتی استان را نشان می‌دهد.

شرح کامل گفت‌وگو با دکتر محمد رضا وحیدی در ادامه در دسترس است.

◆ رتبه صنعتی استان کرمان در بین استان‌های کشور

چیست؟

صنعت را می‌توان مؤثرترین بخش اقتصادی در رشد و توسعه اقتصادی استان دانست، چرا که توسعه بخش صنعت امکان ایجاد ارزش افزوده بیشتر و همچنین تحریک سایر بخش‌های اقتصادی جهت ارتقاء بهره‌وری، افزایش صادرات و نوآوری را فراهم می‌آورد. از طرف دیگر با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی در زمینه معادن و کشاورزی در استان، ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی منجر به ارزش افزوده به مراتب بیشتری در استان خواهد شد، بنابراین می‌توان گفت استان کرمان از زیرساخت‌های نسبتاً مناسبی در جهت توسعه صنایع برخوردار است ولی حلقه‌های مفقوده زیادی را در چرخه تولید می‌توان یافت که بایستی به آن‌ها توجه ویژه‌ای بشود. در راستای تحقق اهداف سند چشم‌انداز و برنامه ششم در کشور و استان لزوم توجه به این حلقه‌های مفقوده اجتناب‌ناپذیر است.

به‌طور کلی صنایع استان در زمینه وجود کارخانجات فرآوری معدنی، کشاورزی، دامی، نساجی، الکترونیک، خودرو و نیروی محرکه، ماشین‌سازی، صنایع شیمیایی، سلولزی، کانی

ریال، حدود ۴,۲ درصد از ارزش افزوده بخش صنعت ساخت کل کشور را تشکیل داده است و از این نظر، استان در رتبه هشتم از نظر تأثیرگذاری در اقتصاد ملی است. بر این اساس به ترتیب استان‌های تهران، اصفهان، خوزستان، بوشهر، آذربایجان شرقی، مرکزی و خراسان رضوی رتبه‌های اول تا هفتم و جایگاه بالاتر از استان کرمان را به خود اختصاص داده‌اند. به‌طورکلی ۱۰ استان اول بیش از ۷۱ درصد از ارزش افزوده بخش صنعت ساخت را به خود اختصاص داده‌اند که بیانگر تمرکز بخش صنعت ساخت در این استان‌هاست.

♦♦ واحدهای صنعتی غیرفعال استان کرمان در حال حاضر چه تعداد هستند و عمدتاً در چه رشته‌های صنعتی قرار می‌گیرند؟

کل واحدهای راکد استان حدود ۳۶۰ بنگاه می‌باشد که از این میان ۱۹۵ بنگاه خارج از شهرک‌های صنعتی و مابقی داخل شهرک‌ها می‌باشند. از این تعداد، حدود ۱۰۰ بنگاه قابل احیا است که می‌توانند مجدداً به تولید برگردند. پیش‌بینی می‌شود در صورت راه‌اندازی مجدد این بنگاه‌ها، حدود ۲۰۰۰ نفر مشغول به کار شوند. از لحاظ فراوانی نیز بنگاه‌های غذایی و آشامیدنی و فرآوری معدنی بیشترین هستند.

♦♦ برای راه‌اندازی واحدهای غیرفعال تاکنون چه اقداماتی صورت گرفته است؟

کارگروه تسهیل و رفع موانع تولید استانی در سال ۱۳۹۴ در همه استان‌های کشور تشکیل شد؛ اما این ستادها به‌موجب

غیرفلزی، ماشین‌آلات و ساخت تجهیزات فعالیت می‌کنند. این صنایع با وجود منابع سرشار معدنی و کشاورزی در استان و برخورداری از نیروهای متخصص، نیروی کار ارزان و وجود امکانات زیر بنایی از قبیل آب، برق، راه‌آهن، فرودگاه‌های متعدد، گاز، گمرکات، مناطق ویژه اقتصادی، نزدیکی به آب‌های جنوبی، سهم کوچکی از سرمایه‌گذاری کشور را به خود اختصاص داده و نیاز به توجه بیشتر برای گسترش فرهنگ سرمایه‌گذاری صنعتی دارد.

بر اساس اطلاعات صنعت، معدن و تجارت استان و جنوب استان، در کل ۲۰۸۱ واحد صنعتی در استان کرمان وجود دارد که ۱۱۷ واحد یعنی حدود ۵,۶ درصد را واحدهای بزرگ‌مقیاس (اشتغال بالای ۱۰۰ نفر) و ۱۹۶۴ واحد برابر ۹۴,۴ درصد را واحدهای کوچک‌مقیاس تشکیل می‌دهند. بیشترین واحدها به ترتیب مربوط به گروه محصولات غذایی و آشامیدنی، گروه کانی غیرفلزی و فرآوری معدنی، گروه شیمیایی، لاستیک، پلاستیک و بازیافت، گروه ساخت فلزات اساسی و فلزی فابریکی و ماشین‌سازی و ریختگری، گروه نساجی، پوشاک، چوب کاغذ و چاپ و گروه الکترونیک واحد می‌باشد. علاوه بر این در استان ۱۹ شهرک و ۲۵ ناحیه صنعتی و سه مجتمع کارگاهی و خدماتی وجود دارد که با فراهم آوردن زیرساخت‌های موردنیاز موجب فعالیت واحدهای اقتصادی گردیده است.

در خصوص ارزش افزوده بخش صنعت نیز برآورد مرکز آمار ایران از ارزش افزوده صنعت (کارخانه‌ای) در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد، بخش صنعت کارخانه‌ای استان با ۶۲۶ هزار میلیارد

مختلفی وجود دارد. یکی از این شاخص‌ها، توان تولید صنعتی یک استان است که از نسبت سهم تولید صنعتی به سهم جمعیتی آن استان به دست می‌آید. این شاخص نشان می‌دهد که چه میزان از توان و ظرفیت‌های سرزمینی برای توسعه بخش صنعت یک منطقه به کار گرفته شده است. بر این اساس شاخص توان تولید صنعتی استان؛ یعنی نسبت سهم صنعتی به سهم جمعیتی آن حدود یک می‌باشد. استان کرمان از این نظر در رتبه ۱۳ کشور قرار گرفته و با دارا بودن ۴ درصد جمعیت کشور، ۴٫۲ درصد ارزش افزوده صنعت ساخت کشور را به خود اختصاص داده است. بررسی و مقایسه توان تولید صنعتی بین استان‌های کشور نشان می‌دهد که تنها ۱۳ استان کشور دارای توان تولید صنعتی بالاتر از یک هستند. این شاخص در ۱۸ استان کمتر از عدد یک است. این مسئله تفاوت بسیار زیاد توان تولید صنعتی را در بین استان‌های کشور نشان می‌دهد.

شاخص دیگر، توان اشتغال صنعتی یک استان است. این شاخص نشان می‌دهد که بخش صنعت با توجه به ساختار خود، چه سهمی از اشتغال یک منطقه را به کار گرفته است. بررسی این شاخص برای صنعت کارخانه‌ای در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که استان کرمان از نظر توان اشتغال صنعتی در رتبه ۱۷ کشور قرار گرفته و با دارا بودن ۴ درصد جمعیت کشور، ۲٫۶ درصد از اشتغال بخش صنعت ساخت کشور را به خود اختصاص داده است. شاخص توان اشتغال صنعتی استان یعنی نسبت سهم صنعتی به سهم جمعیتی آن پایین‌تر از عدد یک و به میزان ۰٫۶ می‌باشد.

شاخص تمرکز صنعتی نیز از مهم‌ترین مفاهیم و خصوصیات ساختار بازار است که ماهیت و میزان رقابت در بازار یک صنعت را تعیین می‌کند. محاسبه این شاخص نشان می‌دهد که ساختار صنعت در استان کرمان به شدت متمرکز است. به طوری که ۷۷ درصد ارزش افزوده بخش صنعت استان کرمان فقط در انحصار دو فعالیت عمده صنعتی؛ تولید فلزات پایه و تولید محصولات غذایی استان است. همچنین محاسبه ضریب مکانی فعالیت‌های عمده صنعتی استان کرمان برای تعیین مزیت‌های نسبی بخش صنعت طی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که در سال اخیر از ۲۴ فعالیت عمده صنعتی استان تنها چهار فعالیت عمده از ضریب مکانی بزرگ‌تر از یک برخوردار گردیده‌اند. به عبارت دیگر این فعالیت‌ها به عنوان فعالیت‌های پایه‌ای و دارای مزیت بخش صنعت استان مطرح بوده‌اند. در سال مذکور از بین فعالیت‌های عمده صنعتی استان کرمان، «تولید فلزات اساسی» با ضریب مکانی ۳٫۴۱، مزیت‌دارترین (پایه‌ای‌ترین) فعالیت صنعتی بوده که این جایگاه را طی سال‌های بعد نیز حفظ کرده است. بعد از

ماده ۶۱ الحاقی به قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور در سال ۱۳۹۷ رسمیت قانونی پیدا کردند. بر این اساس بررسی علل رکود یا توقف واحدهای تولیدی و هماهنگی برای حل مشکل، رفع موانع مربوط به اشتغال آن‌ها، ارائه راهکار درخصوص اختلافات یا مشکلات اجتماعی نیروی کار از جمله وظایف کارگروه‌های استانی می‌باشد. در استان نیز اقداماتی جهت احیاء واحدهای راکد و نیمه فعال انجام شده است. برگزاری جلسات رفع موانع تولید چه در سطح استان و چه در سطح ۲۳ شهرستان، پیگیری معرفی و پرداخت تسهیلات، پیگیری تأمین سرمایه در گردش، برگزاری کارگروه‌های قضایی و پیگیری جذب سرمایه‌گذار جدید جهت مشارکت در تولید از جمله این اقدامات است. این تلاش‌ها در مجموع باعث فعال شدن حدود ۴۰ واحد تولیدی راکد گردیده است.

◆ در کل چه تحلیلی از روند تعطیلی بنگاه‌های صنعتی و همچنین روند احیای این بنگاه‌ها در استان ارائه می‌نمایید؟

در خصوص علت غیرفعال بودن واحدهای راکد قابل احیاء، تحقیقی توسط سازمان صمت استان انجام گرفته است. دلیل عمده غیرفعال بودن بنگاه‌ها، مسئله تأمین مالی است. مسائل بانکی مثل کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش و همچنین مشکل بدهی‌های معوق نیز در همین راستا قرار دارد. علاوه بر این عدم تقاضا و بازار برای محصولات تولیدی، کمبود مواد اولیه، مشکلات زیرساختی، فرسودگی ماشین‌آلات و ضعف تکنولوژیک، مشکلات مالکیتی و سهامداری، مسائل حقوقی با سازمان‌ها و دستگاه‌ها و مشکلات مدیریتی از دیگر دلایل غیرفعال بودن این واحدهاست.

به طور کلی می‌توان گفت رونق و تولید در بخش صنعت از بُعد فنی با توجه به ظرفیت‌های فنی تولید و وجود ظرفیت‌های خالی موجود امکان‌پذیر است. از طرفی، بحران به وجود آمده در اثر پاندمی ویروس کرونا در کنار تحریم، از جمله علل و موانع موجود در تولیدات بخش صنعت کشور و استان در سال‌های اخیر بوده به گونه‌ای که موجب ایجاد چالش‌هایی همچون مشکلات بیشتر در تأمین مواد اولیه موردنیاز بخش تولید، دیون عقب‌افتاده بانکی، بیمه تأمین اجتماعی و مالیات واحدهای تولیدی و آشفتگی در تصمیم‌گیری‌ها و عدم هماهنگی بین متولیان این بخش شده است.

◆ چنانچه توضیحات تکمیلی لازم می‌دانید، عنوان فرمایید.

شناخت وضعیت موجود صنعت، اولین مرحله در برنامه‌ریزی برای این بخش به شمار می‌رود. برای بررسی ساختار بخش صنعت استان و مسائل و مشکلات این بخش، شاخص‌های

کل واحدهای

راکد استان

حدود ۳۶۰ بنگاه

می‌باشد که از

این میان ۱۹۵

بنگاه خارج

از شهرک‌های

صنعتی و مابقی

داخل شهرک‌ها

می‌باشند. از این

تعداد، حدود

۱۰۰ بنگاه قابل

احیاء است که

می‌توانند مجدداً

به تولید برگردند.

پیش‌بینی

می‌شود در

صورت راه‌اندازی

مجدد این

بنگاه‌ها، حدود

۲۰۰۰ نفر مشغول

به کار شوند. از

نحاظ فراوانی نیز

بنگاه‌های غذایی

و آشامیدنی و

فرآوری معدنی

بیشترین هستند.

در سال ۲۰۰۰ به ۵۳٫۶ درصد در سال ۲۰۱۳ رسیده است. در کشورهای درحال توسعه نیز اگرچه سهم ارزش افزوده صنایع با تکنولوژی پیشرفته کمتر از کشورهای صنعتی است، اما روند آن صعودی بوده و از ۳۲٫۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۳۹٫۳ درصد در سال ۲۰۱۳ رسیده است. بر اساس آمار بخش صنعت کشور، ارزش افزوده صنایع با تکنولوژی متوسط-پیشرفته و پیشرفته ۲۴ درصد از ارزش افزوده بخش صنعت را تشکیل می‌دهد. این در حالی است که ارزش افزوده صنایع با تکنولوژی پایین ۲۲ درصد و صنایع با تکنولوژی متوسط رو به پایین ۵۴ درصد از کل ارزش افزوده بخش صنعت را به خود اختصاص داده‌اند. در استان کرمان نیز سهم ارزش افزوده صنایع با تکنولوژی متوسط-پیشرفته و پیشرفته از کل ارزش افزوده بخش صنعت برابر ۱۳ درصد است. بر این اساس ساختار بخش صنعت استان مبتنی بر صنایع با تکنولوژی متوسط رو به پایین با سهم ۸۲ درصدی است چرا که عمده ارزش افزوده بخش صنعت استان کرمان در تولید فلزات اساسی می‌باشد.

نکته دیگر نامتعادل بودن ساختار فضایی استان کرمان در بخش صنعت می‌باشد. به طوری که شهرستان‌های کرمان، رفسنجان، سیرجان، بم و زرنند با ۵۵ درصد جمعیت استان، ۸۸ درصد تعداد، ۹۳ درصد اشتغال و ۹۷ درصد ارزش افزوده کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر استان را به خود اختصاص داده‌اند. بیش از نیمی از شهرستان‌های استان (۱۲ شهرستان) که ۲۲ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شوند تنها یک درصد از تعداد و اشتغال کارگاه‌های صنعتی استان را به خود اختصاص داده‌اند. از طرف دیگر یکی از مصادیق عدم تعادل در استان کرمان، عدم تعادل فضایی در مناطق شمال و جنوب استان است. شهرستان‌های جنوبی استان شامل هفت شهرستان جیرفت، کهنوج، عنبرآباد، قلعه گنج، رودبارجنوب، منوجان و فاریاب با حدود یک‌چهارم از جمعیت استان کرمان تنها سه درصد از کارگاه‌های صنعتی (۱۰ نفر کارکن و بیشتر) استان را به خود اختصاص داده‌اند. سهم این هفت شهرستان جنوبی از اشتغال کارگاه‌های صنعتی ۱٫۲ درصد است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که توزیع کارگاه‌های صنعتی در جغرافیای استان به شدت نامتوازن است.

با توجه به شاخص‌های موجود به نظر می‌رسد در گام نخست باید در جهت رفع مشکلات ساختاری حاکم بر بدنه صنعت قدم برداشت. عدم وجود استراتژی توسعه صنعتی، ضعف نهاد حقوق مالکیت و فقدان نگاه صادرات‌محور از جمله چالش‌های ساختاری بخش صنعت استان هستند. در گام دوم باید در جهت رفع چالش‌های داخلی در دو سطح درون‌بنگاهی و برون‌بنگاهی از جمله مدیریت، تکنولوژی و آموزش نیروی انسانی گام برداشت. ♦♦

فعالیت مربوط به تولید فلزات اساسی، فعالیت «تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر»، «تولید محصولات غذایی» و «تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی» از نظر میزان ضریب مکانی در رتبه‌های دوم تا چهارم فعالیت‌های عمده صنعتی استان واقع شده‌اند.

از طرف دیگر ارائه تقسیم‌بندی رشته فعالیت‌های صنعتی بر اساس تکنولوژی، ابزار مناسبی برای بررسی کیفی و آماری نیروهای پیشران رشد بخش صنعت را فراهم می‌کند. به این معنی که هر چه ساختار بخش صنعت در هر کشور وابستگی بیشتری به رشته فعالیت‌های با تکنولوژی بالاتر داشته باشد، دانش بیشتری در بخش صنعت خلق می‌شود و این امر موجب افزایش توان رقابت‌پذیری و رشد پایدار آن را فراهم می‌آورد. همچنین یکی دیگر از مزایای افزایش سهم رشته فعالیت‌های صنعتی با تکنولوژی پیشرفته، افزایش تقاضا برای نیروی کار با مهارت بالاتر، حفظ و ارتقای بیشتر دانش نیروی کار و در نتیجه افزایش بهره‌وری نیروی کار است. در کشورهای توسعه یافته بیش از ۵۰ درصد از سهم ارزش افزوده صنعت متعلق به صنایع با تکنولوژی پیشرفته است و روند توسعه آن‌ها در طی زمان نیز افزایشی بوده و از ۴۵٫۵ درصد

شاخص توان

تولید صنعتی

استان؛ یعنی

نسبت سهم

صنعتی به

سهم جمعیتی

آن حدود یک

می‌باشد. استان

کرمان از این

نظر در رتبه ۱۳

کشور قرار گرفته

و با دارا بودن ۴

درصد جمعیت

کشور، ۴٫۲ درصد

ارزش افزوده

صنعت ساخت

کشور را به خود

اختصاص داده

است. بررسی

و مقایسه توان

تولید صنعتی

بین استان‌های

کشور نشان

می‌دهد که تنها

۱۳ استان کشور

دارای توان تولید

صنعتی بالاتر از

یک هستند. این

شاخص در ۱۸

استان کمتر از

عدد یک است.

این مسئله تفاوت

بسیار زیاد توان

تولید صنعتی را در

بین استان‌های

کشور نشان

می‌دهد.